

Kjak

Sámal Matras Kristiansen
samfelagsfrøðingur

Kritikk av ideologiskari ideologi-

Lat meg staðfesta beinanvegin: Tað var stak áhugavert at lesa dramatisku greinarøðina hjá Hanusi Kamban um “Kriggið móti borgaranum” í seinastu viku. Tað er altíð hugaligt, tá fólk royna at síggja samfelagsliga veruleikan í einum størri høpi, tí oftast fer kjakið fram á einum rættiliga smalsporaðum einkult máls-støði.

Høvuðsboðskapurin í greinini er ein kritikk av marknaðar-ideologi-ni, og Hanus Kamban hevur sjálvandi púra rætt, tá hann sigur, at vit í lútuni eru í einari sera ógvusligari høgrasnarling – fyri ikki at siga hondbremsuðvingi. Hvussu hetta fer at spæla av, er ómetaliga trupult at meta um, men eg helli til at geva Høgna Hoydal rætt, tá hann í einari aðrari grein lýsir hetta sum eina roynd at fremja “sjokk-terapi” móttegis føroyska samfelagnum, eins og vit hava sæð tað í fleiri londum seinastu áratíggjuni.

Tá tað er sagt, haldi eg, at ávísir partar av greinini hjá Hanusi Kamban eru heldur avgjördir. Hervið ein (vónandi) konstruktiv kritikk av nøkrum útvaldum meingum úr greinini.

Borgarin er ikki óvardur og máttleysur

Hanus Kamban skrivur um politikkinn hjá sitandi samgongu: “Sagt við fáum orðum hevur hesin politikkur til endamáls at avtaka allar tær sosialu veitingar, vit í dag taka sum givnar, og at geva borgaran - óvardan og máttleysan - upp til ein blindan og eirindaleysan marknað.”

Fyri tað fyrsta má eg mótmæla, at fólk eru máttleys móttvegis teimum broytingum, ið fara fram. Menniskju eru før fyri at tillaga seg nógv ymisk umhvørvi og nógv ymisk system. Fåa vit eitt meiri kappingarorienterað samfelag, vilja fólk við tíðini laga seg til nýggju treytirnar.

Harumframt kundi man vent argumentinum á høvdið, tí man kann eisini siga, at borgarin í stóran mun er óvardur og máttleysur móttvegis valdsúttinnanini hjá “tí almenna”. Sjálvandi kann “tað almenna” í ávísan mun sigast at vera “gott”, tí tað í einum demokratiskum

samfelagi má taka nøkulunda atlit til veljararnar. Men tá tað er sagt, so eru nógv, ið kenna seg kleimd av kollektivinum og kenna seg “óvard og máttleys” móti tí áganginum, ið “tað almenna” fremur móti tí lívsstili, tey annars kundu hugsað sær at ført.

Ein grund til at summi velja høgravent, er júst tí at tey halda statin taka ov nógv frælsi frá teimum.

Hanus Kamban vísir eisini sjálvur á ein annan hátt, ið borgarin kann verja seg móti høgrarákinum: “Men føringar fara ikki at búsetast í tjöldum, konteynarum ella lasafarnum kroysum. Til hetta eru tvær høvuðsgrundir. Í fyrsta lagi er tað í Føroyum ov kalt, vát og harðbalið til, at borgarin fer at ganga undir hesar treytir. Men høvuðsorsøkin verður tann, at fólk heilt einfalt, so góð tey annars eru við sítt land, fara at noyðast at rýma til onnur Norðurlond, sum framvegis fara at hava samfeløg við sosialum skipanum.”

Longu sum nú er er stórir munur á vælferðarveitingunum, ið kunnu fáast í Føroyum og teimum, ið alternativt kunnu fáast í Danmark. Heilt nógvir føroyingar velja at flyta av landinum fyri at fáa ein bita av vælferðarkøkuni, ið føroyska samfelagið ikki megnar (ynskir?) at bjóða líka væl.

Tí er tað sjálvandi líkatil at hugsa, at vit eiga at styrkja vælferðarsektorin, soleiðis at hann kemur at verða “kappingarførur” í mun til danska og norska vælferðarsektorin. Men tað eru trupulleikar við hesum, serliga á figgingarøkinum. Hvussu skulu vit figgja hesa vælferðina? Hvør skal figgja hana? Hava vit hug at gjalda so nógv í kollektiva pottin, sum tað krevst at halda høga vælferðarstöðið? Ella skulu vit royna at fáa ríkisveitingina upp, soleiðis at danir í størri mun sleppa at rinda fyri okkara vælferð?

Um eingin av hesum bitum smakkar okkum væl, so eiga vit hinvegin at spyrja um tað er rætt at royna at vera ein universellur vælferðarstatur á skandinaviskum støði. Fara Føroyar nakrantíð at klára tað (uttan blokk), serliga tá hugsað verður um alsamt økjandi kappingina frá umheiminum? Og

fara Føroyar ikki tá bara at vera eitt vánaligt kopi av ektaðu vøruni, ið er at finna m.a. í Danmark?

Út frá hesum kann man spyrja seg sjálvan, um vegurin fram ikki júst er at skapa eitt samfelag, ið er munandi øðrvísi enn tað danska, tað norska og tað svenska. Eitt samfelag, har tað eru avgerandi aðrir lívsmøguleikar enn í grannalöndunum.

Fer meðalstættin av hvørva?

Hanus Kamban sær fyri sær, at vit við núverandi høgrasnarandi politikki fara at fáa eitt fullkomið tvístættsamfelag, har heilt fá fólk koma at stýra einum hjálparsleysum høpi av ognarloysingum.

“Veruleikin er, at tann politikkur, sum Fólkaflokkurin (...) er farin at seta í verk, miðjar ímóti at útruðda borgaran sum stætt. Tá ið hesin politikkur er komin á mál, vera bara tvær stættir eftir, ein sera lítil, ovurríkur minniluti í erva, kanska 2-3 prosent av fólkinum, og í neðra ein risastór undirstætt, uttan rættindir, uttan vælferð, uttan trygd, mong teirra uttan atgongd til heilsurøkt ella útbúgving, ein kastuleysur hópur, blakaður fyri marknaðarins úlvskjæft.”

Hanus Kamban sær fyri sær, at høgrasnarlingin fer at verða so ógvuslig, at øll tann stóra meðalstættin fer at hvørva. Eg haldi at hetta er at fara dekan ov langt. Gaman í fara nøkur fólk, ið í dag kunnu liva eitt sømiligt lív, at fáa so ring kor, at tey verða noydd at flyta av landinum. Men at halda, at meðalstættin uttan víðari fer at hvørva, er at fara ov vítt. Hetta ger seg heldur ikki galdandi í t.d. USA, ið er munandi meiri høgravent enn Føroyar. Vit fara sjálvandi framhaldandi at hava eina meðalstætt í Føroyum, eisini undir einum (hugsaðum) konservativt-liberalum regimi. Talan verður bara um eina øðrvísi meðalstætt enn ta í stóran mun alment figgjaðu stættina av m.a. lærarum, pedagogum og starvsfólkum, ið vit kenna í dag. Men tað veldst sjálvandi eisini um hvussu langt farið verður á høgrakós. Verður tað eitt fýraára kvink til høgru, ella seta vit við hesi “sjokk-terapiini”

ferð á eina longrivarandi høgrasnarling av samfelagnum?

Men eg skal geva Hanusi Kamban rætt í, at um tað framhaldandi fer ein útholing fram av lønarlagnum í landinum, so fara fólk at missa hús og heim og noyðast at búgva til leigu og annars ikki eiga tað stóra. Nóg av hesum fara at rýma av landinum, og mín fatan er, at vit síðani møguliga koma at fáa eina heilt nýggja undirstætt av útlendingum, ið hóast alt síggja perspektivir í einari undirstætartilveru í einum relativt ríkum landi sum Føroyum. Summi av hesum fara við tíðini at arbeiða seg upp í miðalstættina og enntá upp á valdsins tindar, men vandin er, at vit fáa eitt ovurmobilst samfelag, har fólk koma og fara eftir tørvi og vinnumøguleikum.

Mín ótti er, at júst hetta kann fara at henda: at Føroyar fara frá at vera eitt stabilt “heildarsamfelag” til at gerast ein koloni-kendur útjaðari, ið mest er áhugaverdur vegna tey virði hann skapar – serliga av prim-ervinnuligum slag.

Sum heild haldi eg, at greiningin hjá Hanusi Kamban hevur lyndi til at vera heldur national-fokuserað og harvið yvirsær tey globaliserandi rákini, ið seta Føroyum treytir – og umvent skapa møguleikar fyri Føroyum.

Tað almenna gevur, ja, men tað tekur eisini

Seinni í greinini kemur Hanus Kamban inn á tað klassiska høgra/vinstra-kjakið um hvussu nógv “tað almenna” skal fylla í samfelagnum: “Onkur júkar uppí saman, at vit mugu spara, tí at “tað almenna” kostar so nógv. Men tað almenna tryggjar okkum lív, heilsu, trivnað, vitan og framtíð, og var tað ikki, áttu vit onki av hesum virðum.”

Hann skrivur í sama viðfangi tó rættiliga elegant og slagorðskent, at: Tað almenna er ikki ein figgindi, tað almenna er vit sjálv. Hetta er í ávísan mun rætt. “Tað almenna” er eitt útttrykk fyri okkara kollektiva, demokratiska val. “Tað almenna” er ein háttur hjá samfelagnum (ella kommununi) at arbeiða sum ein eind, og sjálvandi kann tað almenna lyfta nógvar uppgávur, ið einstakl-

ingarnir ikki kundu framt sjálvir. T.d. útbýgging av einum almennum vegakervi.

Men hetta er bara ein síða av søkini, tí fyri tað fyrsta ber til at handla kollektivt á aðrar hættir enn gjøgnum “tað almenna”. Fyri tað næsta eru tað nógv fólk, ið síggja “tað almenna” – “statin” – sum ein figginda. Tað er klárt, at “tað almenna” ger nógv gott til gagns fyri tey flestu. Tað almenna er við til at útbreidda frælsi til nógv, ið annars ikki høvdu fingið ágóðan av hesum frælsu: t.d. heilsu, trivnaði og vitan, ið Hanus Kamban rætt vísir á.

Men “tað almenna” er eisini við til at taka frælsi frá fólki við at taka teirra individuella pengar og koyra teir í stóru, kollektivum pottarnar, m. a. Landskassan, ALS-grunnin o.s.fr. Ikki øll fáa líka góðan ágóða av hesum kollektiva viljanum. Summi fáa ein nettoágóða av “tí almenna”, meðan onnur fáa eitt nettotap. Hetta er m.a. við til at fáa fólk at taka undir við høgravendum parolum sum “tað skal loysa seg at arbeiða” og at “vit hokna undir heimsins tyngsta skattatrýsti”.

Seinni skrivur Hanus Kamban tó: “Eitt samfelag eigur bæði at krevja nakað av sínum borgarum og at geva teimum nakað. Krøv og veitingar hanga saman, og linka tey fyrru, tynnstær tær seinnu burtur.

Hesum kann man júst snara á høvdið. Um nøkur føla, at tey skulu gjalda ómetaliga stóran part av síni inntøku til ein felagskap, ið bert gevur lítið aftur til gjaldandi einstaklingin, so máast solidariteturin móttvegis felagskapinum so líðandi burtur. Hvat tykist órættvíst er sjálvandi ymiskt frá persóni til persón, men mín fatan er, at løgtingsvalið 2011 í stóran mun var ein populistisk protest móti tí upplivaða órættvísinum, ið “almennu Føroyar” hava staðið fyri í nógv ár.

Hvør skapar sjálvsøknið í samfelagnum?

Hanus Kamban vísir aðrastaðni í greinarøðini á, at Føroya liberalu politikarar hava fostað sjálvsøknið, ið er vaksið fram seinastu árin.